SLAVKA JURIĆ

BAT KOL

PRIČA O OSKARU MANGERU

LEYKAM
international

Slavka Jurić

BAT KOL*
Priča o Oskaru Mangeru

* bat kol (hebr.): doslovno – mali glas, glas djevojčice u kabalističkoj književnosti, nježan glas poput jeke koji dolazi s neba

LEYKAM international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNICA
Eugenia Ehgartner

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Tvrtko Gregurić

© 2026 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati
bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva
kulture i medija Republike Hrvatske.

Republika Hrvatska
Ministarstvo kulture i medija
Republic of Croatia
Ministry of Culture and Media

ISBN 978-953-340-236-9

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu
knjižničnog sustava Bukinet pod brojem 991005944550709366.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
© Branko Kojić: Izlazak (Zagreb, oko 1930.)
Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

TISKARA
Denona d.o.o., Zagreb
Tiskanje dovršeno u ožujku 2026.

Slavka Jurić

BAT KOL
Priča o Oskaru Mangeru

Zagreb, 2026.

za mog sina Karla,
moju životnu inspiraciju

Mi umjetnici doživljavamo u umjetnosti radosno pomirenje sa svim onim što nas je u svakdašnjici ranilo ili nam nanijelo poraz; na taj način ne izmičemo sudbini kao što obični ljudi pokušavaju, nego je ostvarujemo u njenoj pravoj mogućnosti – u mašti.

L. Durrell: *Justine*

Uvod

Ideja da pišem o skladatelju Oskaru Mangeru došla mi je jedne noći u ožujku. Zaskočila me poput elementarne nepogode, nisam joj se mogla oduprijeti. Započelo je svakodnevno druženje s njim, osluškivanje i zapisivanje priče koju mi je povjerio. Osjećala sam se suučesnikom u nečem vrijednom i dragocjenom u mom životu. Tako se žena osjeća dok nosi dijete ili redatelj dok slaže kadrove svog filma.

Biti dio nečeg tako važnog kao što je priča o životu jednog velikog umjetnika i stvaratelja dala je mom životu posebno obojenje. Željela sam ostati što dulje u tom stanju „iščekivanja", poređanja ove priče. Razgovarala sam s njim, šetala ulicama gradova za koje znam da je i on posjetio, slušala njegove skladbe, veselila se susretima s ljudima koje je skladatelj poznavao i koji su bili dio njegova života. Glavni lik moje priče mogao je hipotetički biti moj djed, jer je moj djed rođen na dalmatinskom otoku godinu dana poslije njega. Očev otac – Ivan Poklepović – bio je siromašak i siroče od svoje desete godine, jer mu je španjola odnijela oba

roditelja. Bio je primoran obrađivati polja vinove loze i maslina od dječačke dobi i brinuti se za mlađe sestre. Pritisnut bijedom i neimaštinom počeo je obrađivati škrtu otočku zemlju. Živio je u kamenoj kućici karakterističnoj za dalmatinsko podneblje, bez sanitarnog čvora, u selu koje je imalo groblje i crkvu sagrađenu 1886., s mnoštvom malih kapelica i crkvica razbacanih oko naselja, a nosila su imena svetaca koje su štovali. Po okolnim brdima sterala su se polja lavande, maslina i vinove loze. Teško je zamisliti kako je izgledao život na otoku prije sto godina. Život koji su diktirali priroda, godišnja doba i siromaštvo. Zimi se lijegalo rano da se što manje troši na rasvjeti i ogrjevu, ljeti se tražilo osvježenje u hladu nekog stabla i u moru.

Nakon prerane smrti moje none ponovno se oženio da djeca ne budu siročići bez majke. Ta druga nona pričala mi je o njezinu putovanju u El Shat za vrijeme rata. Dok bi me uspavljivala ili dok sam bolesna ležala ponavljala je istu priču: o mjestu Santa Maria di Leuca u kojem je bio logor i iz kojeg su išli dalje u Taranto, Port Said i El Shat. Govorila je o tome s takvim zanosom, jer to je bilo putovanje koje je obilježilo cijeli njezin život. Da nije otišla u zbjeg nikada ne bi napustila otok. Držala se te priče onako kako se vjernici drže priče o Mojsiju i gorućem grmu. Zamišljam je kako jaše našeg magarca, a mašta joj još uvijek bježi u afričku pustinju.

Djed je, otvoren i druželjubiv, pozivao strance u kuću, častio ih svojim vinom i prošekom, a kako nije

znao nijedan strani jezik sporazumijevao se rukama. Ova dva čovjeka, rođena u isto vrijeme, imala su malo toga zajedničkog. Njihova dva svijeta nigdje se nisu mogla susresti. Drugog djeda, s majčine strane, nisam imala. Napustio je moju baku i njihove dvije djevojčice malo nakon vjenčanja.

Oskar je rođen u Trstu, kao sin Karla Mangera i Else Zannoni.

Nikada se nismo upoznali, iako smo se jednom susreli. Bilo je to na koncertu u HGZ-u 1990.*

Ta će godina po mnogočemu u mom životu biti presudna. Diplomirat ću na Muzičkoj akademiji, ali s velikom frustracijom i osjećajem nezadovoljstva. Profesor glavnog predmeta nije redovito držao satove i bio je poznat po nemaru za svoje studente.

Na jednom i jedinom koncertu na kojem sam nastupala izvodili smo djelo maestra Klobučara.

Meni je pripala vodeća dionica. Na tom koncertu bili su naši eminentni skladatelji: Boris B. i Oskar Manger. Dok sam prelazila Gundulićevu ulicu, s istim onim osjećajem frustracije u duši, maestro Manger mi je doviknuo: „Živjela flauta!" On glavom i bradom, naš poznati skladatelj čestitao mi je na ulici ne znajući koliko će mi to značiti. Bila sam sva ozarena. Koje priznanje! Te će riječi još dugo odzvanjati u meni, i

* HGZ: Pokrata od Hrvatski glazbeni zavod. Najstarija glazbena ustanova u Hrvatskoj. Prvi koncert održan je 18. travnja 1827. pod ravnanjem Jurja Wisnera von Morgensterna.

godinama poslije kad sam svirala kao profesionalna glazbenica u orkestru.

Sad slušam djelo izvedeno povodom obljetnice njegove smrti. Žalim što se nismo nikada upoznali. Pokušavam doprijeti do njega slušajući glazbu koju je on slušao i koju je sam stvorio. Upoznajem ga pričajući priču njegovog života.

Dragi Maestro,

vrijeme teče jednim tokom kao rijeka, a u mojoj glavi račva se na više tokova pa tako jedan njezin rukavac zahvaća daleko u prošlost, prije stotinjak godina. Nadam se da će mi uspjeti ući u Vašu priču i donijeti je vjerno, baš kao da Vi sada sjedite pored mene i govorite mi što da napišem.

Hvala Vam što ste svojom „prisutnošću" obogatili moj duhovni život,

autorica

Dio prvi

Tergeste – moj rodni grad

E Tinza e Marianza la sta sul porton
a veder la siore che vien dal liston."
„Mikez e Jakez bati la una
la guardie passegia al chiaro de luna.
Mikez e Jakez bati le tre
in qualche contrada i verzi i cafe.[*]

Rođen sam u Trstu, 1910. godine.

Grad iz kojega se izlilo Jadransko more. A iz mora izronili biseri – gradovi, doređeni i okupani suncem, otoci u brojnim varijantama, obala koja nas nizvodno, k jugu, vodi prema Dalmaciji, srcu Mediterana.

Teško je reći i odlučiti se među tom ljepotom za najljepši otok ili grad. Je li to ona pomalo zagasita boja kvarnerskih uvala i otoka obrijanih burom ili iskričavost i svjetlo srednje i južne Dalmacije s gradovima koji čuvaju tajne svoje burne prošlosti, s tragovima osvajača i vladara koji su ih htjeli

* Tršćanska narodna pjesma

pokoriti? U mom gradu bilo je sjecište mnogih naroda i kultura, religija i manjina. Multikulturalan grad, obogaćen i sam svojom poviješću, geografskim položajem, u kojem se spaja ambijent mora s onim kontinentalnim. Mnogi su ga prisvajali, gurali u svoje granice, razvlačili.

Mussolini je u svom govoru u Puli 1920. izrazio želju za posjedovanjem cijelog Jadrana, ne samo Trsta: „Da bismo ostvarili mediteranski san, potrebno je da Jadran bude u našim rukama, u odnosu na slavensku rasu, inferiornu i barbarsku."

Trst su svi svojatali. No on je uvijek bio i ostao „svoj", poseban upravo zbog te izmiješanosti naroda i utjecaja, kozmopolitski, slobodan, grad koji nije želio nikada nikamo pripadati. Zbog toga su se u njega sjatili mnogi umjetnici, stvaratelji, pisci, ljudi duha.

Tih godina u mom gradu živjeli su James Joyce, Umberto Saba, Italo Svevo i mnoštvo drugih talijanskih pisaca i umjetnika. Godinu dana prije nego što sam se rodio uvedena je telefonska veza između Trsta i Beča, grad je imao oko 213 000 žitelja. Kruh je stalno poskupljivao, a postojalo je više tipova i vrsta kruha. Moneta je bila kruna. Tako je cijena kruha tipa 0 i 2 bila 35 centa, a 34 centa trebalo je dati za tip 4.

Te godine kad sam rođen, Trst je doživio pravi kinematografski *boom*.

Najpoznatije kinoteke bile su „Americano" i „Edison".

Filmovi su prikazivani uz pratnju klavira ili uz „mehaničku" glazbu.

Djelovao je i mali ansambl „Societa orchestrale Triestina" pod vodstvom maestra Artura Bianchija.

Postojala je autobusna linija Trst – Rijeka, sa stajalištem u Opatiji. Mascagni je posjetio Trst u svibnju 1908. Iste godine postavljeni su temelji petog po redu židovskog hrama koji su projektirala dvojica arhitekata – Ruggiero i Arduino Berlam. Prva sinagoga dovršena je 1912. Bio je to najveći židovski hram u ono vrijeme.

U toj sam sinagogi bio nebrojeno puta. Najprije s bakom Isabellom dok se nismo odselili iz Trsta, a poslije kad sam posjećivao drugu baku Mirjam za vrijeme ljetnih praznika. I, onda me kod mog posjeta Trstu puno godina poslije, nakon Drugoga svjetskog rata, bio sam već odrastao čovjek, obuzeo takav osjećaj ganuća i radosti u isto vrijeme. Sjedio sam u klupi i plakao za vrijeme obreda, suze su mi same tekle niz obraze. Sjetio sam se jednog svog sna koji sam sanjao na otoku, u izolaciji, dok sam se skrivao. Sanjao sam baš tu – tršćansku sinagogu.*

---

* Ruggiero i Arduino Berlam: otac i sin, talijanski arhitekti koji su projektirali između ostalog i tršćansku sinagogu.

Nekoliko dana prije mog rođenja Joyce je pisao svojoj Nori: „La mia anima è a Trieste!”*

Meni će Trst ostati u sjećanju po mirisima rana djetinjstva i neutažene čežnje za voljenom majkom. A, nažalost nosit će mi cijeli život i negativan predznak grada koji mi je uzeo majku, u kojem je moja majčica zauvijek ostala sa svim svojim uspomenama i htijenjima.

Naime, ona je preminula kad sam imao samo godinu dana, prije nego što se popunilo svjetlo Hanuke**. Smiješila mi se sa zajedničke fotografije, sretna, zaljubljena u mog oca, držala je mene, bebu od nekoliko mjeseci, i ne sluteći da će to biti naša jedina zajednička fotografija i uspomena.

Jadna majčica! Nije dočekala da vidi moje prve korake, ni onu nježnu transformaciju bebe u dječaka.

Mislim sada kako je Einstein imao potpuno pravo kad je izjavio kako je vrijeme nepostojeća kategorija koju smo mi sami izmislili. Moje vrijeme sada nizvodno teče prema srži bića, prema okosnici sveg života – djetinjstvu. Jer, ja nisam ovaj starac od 80 godina koji sada zapisuje sjećanja drhtavom rukom i ima problem ponekad sjetiti se

---

* Iz Joyceova pisma Nori: „Moja je duša u Trstu.” (tal. prev.)

** Hanuka: jedan od najvećih židovskih blagdana, a slavi se 25. kisleva – sredina prosinca. Sjećanje na događaj 164. god. prije Krista kad je, nakon trogodišnjih progona i borbi, ponovno posvećen jeruzalemski hram. Hanuka je ostala praznik svjetla.

nečijeg imena ili mjesta događaja. Ja sam i ono dijete s fotografije odjeveno u bijelu, uštirkanu opravicu. Duša je uvijek ista, netaknuta, dječja, u sebi čuva mirise i ozračje djetinjstva.

U sjećanje uvijek dozivam tu prvu godinu života kad je moja duša bila spokojna s majkom. Ljuljuška me na svojim rukama, čujem njezin glas koji mi pjeva uspavanke na talijanskom, njezina pojava bdije nad kolijevkom.

I, evo nas pri šetnji gradom, u rano proljeće. Osjeća se miris mora i cvjetnih perivoja. Sjedimo u kavani „Tergeste". Moja duša spokojno se odmara u kolicima. Nedjeljno jutro. Kvartet svira Haydna, pa Mozarta. Zaustavljen sam u tom trenutku potpune sreće dok ono dvoje najdražih ljudi uživaju u dokolici, a ja imam široki osmijeh bebe koja još ne zna govoriti pa zadovoljna žvrgolji.

Tu sliku imam u sebi cijeloga svog života. Iznenada bi mi se pojavila s daškom nekog vjetrića, mirisom cvijeta kestena ili s poznatom melodijom flaute u Adagiu Mozartova kvarteta u D-duru. Flauta pjeva dok gudači pletu mrežu svojih akorada. Majka je umrla od sušice, oslabljena imuniteta nakon poroda.

Otac je bio u velikoj krizi. Dotučen gubitkom voljene žene, vjerojatno je poželio otići iz grada u kojem ga je sve na nju podsjećalo. Nije mi nikada otkrio pravi razlog preseljenja.

Neposredno prije nego što će izbiti Prvi svjetski rat preselili smo se u Zagreb, otac, njegova majka Isabella i ja. Od tih prvih godina Zagreba jako malo mi je ostalo u sjećanju. Sve mi je nejasno i maglovito. Kada smo došli u Zagreb imao sam samo pet godina. Otac je prodao stan u Trstu i za taj novac kupit će poslije veliki stan u centru grada, na Wilsonovu trgu (preimenovan je u Trg kralja Aleksandra 1927.), s pogledom na Hrvatsko narodno kazalište. Vani je tutnjao rat. Sjećam se, bio sam dječarac kad je pred teatrom bio nekakav skup, velika masa ljudi se okupila. Pitao sam baku što rade svi oni ljudi tamo vani, o čemu se radi. Bila je to proklamacija cara Karla Habsburškog.

Moja baka, očeva majka – Isabella, zvali su je skraćeno Bela, preuzela je brigu o mom odgoju i o našem domaćinstvu. I, bila je *bella* (talijanski: lijepa) i prava gradska dama. Posjećivala je kazalište i vodila me sa sobom na koncerte, a za šabat u sinagogu. Moj otac – Karlo Abraham Manger nije bio osobito pobožan i odlazio je u hram više po dužnosti dok je bio mlađi. Zapravo, čini mi se da je on izgradio neku svoju vjeru, zasnovanu na temeljima onoga što je znao o ljudskoj psihi i židovskoj mistici. Ipak, bio je liječnik i mislilac, pravi intelektualac. Zato je baka sve nadoknađivala i ovako govorila o vjeri: „Bez vjere si kao bez kostiju. Čovjek mora imati nešto o što će se osloniti u životu. Vjera čini ljude plemenitijima ako se drže

Zakona i ako ne obavljaju obrede tek tako, zbog običaja. Ona obogaćuje i osmišljava čovjekov život, ako joj se pristupa svim srcem. Vjera bi trebala sjediniti ljude, a ne udaljiti ih jedne od drugih." Zato smo u našu kuću uvijek pozivali naše prijatelje za židovske blagdane, a i one koji nisu dijelili našu vjeroispovijest.

Sjećam se jedne teške bolesti koju sam prebolio kad sam imao osam godina i zamalo i ja napustio ovaj svijet. Otac se bojao da nisam dobio onu strašnu španjolsku gripu, koja je harala Mediteranom i čitavom Europom između 1918. i 1920.

U bunilu sam čuo *bat kol*, kristalan ženski glas kako me kupa svojom milinom. Bila je to majka. Zakleo bih se da je bila tu, stvarna. Sjedila je na rubu moga kreveta i pjevala. A, onda mi je počela govoriti:

„Oskariću, mili moj! Tu sam s tobom, uvijek sam bila i bit ću. Ništa se ne brini. Još ćeš puno toga učiniti, napisati, djecu izroditi, voljeti, putovati, veseliti se životu. Ja , maleni, kroz tebe živim!"

Od toga dana počeo sam vjerovati u onostrano, da postoji nevidljivi svijet. I, ustrajao sam u traganju za tim osjećajem u duši koji je u meni stvorio susret s majkom.

„Dijete moje, s kim govoriš?!" na vratima je stajala baka i zagonetno me gledala.

„Ne idi, majčice... Ostani sa mnom. Kako ću bez tebe?!" jecao sam u vrućici.

„Smiri se, maleni! Sav si u vatri, jadničku moj, buncaš nešto bez smisla. Učinilo mi se da je jidiš, ali ti ne znaš ni riječi jidiša!"

Poslije, kad sam prizdravio, ispričao sam joj moj susret s majkom. Ona je rekla da je to sve u mojoj glavi nastalo zbog visoke temperature, vjerojatno je bio košmar. Nisam se htio prepirati s bakicom. Otišao sam poslije službe za šabat kod našeg rabina Jakoba i rekao mu da želim da me poučava hebrejskome, jer ga je on jedini znao. Osjećao sam da je to po nagovoru majke iz mog sna.

Suze za majkom (1906. – 1910.)

Moji su se roditelji upoznali na bar micvi* majčina brata Guida.

Otac mi je pričao o tom sudbinskom susretu: „Žene i mlade djevojke sjedile su u odjeljku namijenjenom ženama i djeci. Ugledao sam tamnokosu gazelu, u čijem je naručju sjedilo maleno dijete. Isticala se u mnoštvu drugih žena poput cvijeta šaronskog. Samo da njezina ruka nije već ovjenčana prstenom, pomislio sam."

Taj osjećaj privlačnosti još više se razbuktao kad su se upoznali i zapodjenuli razgovor.

Otišao je rabinu na razgovor i raspitao se o njezinoj obitelji. Otac je upravo završavao studij medicine s namjerom da se posveti psihijatrijskoj struci.

No njezin otac, moj djed Marcel, nije bio oduševljen idejom da njegova kći bude žena jednog liječnika.

---

* bar micva: ceremonija punoljetnosti kod Židova, na kojoj dječaci nakon navršavanja 13. godine života postaju religiozno punoljetni.

Rabin mu je rekao: „Varate se, dragi prijatelju! Baš ljudi poput Karla trebaju obitelj, jer ih ona vraća u stvarnost, ona im je utvrda u koju se vraćaju nakon borbe s ljudskom psihom. Da ne govorim o tome kako ljudi koji proučavaju filozofiju i psihologiju ljudske naravi jako dobro upravljaju svojim emocijama i znaju zadovoljiti potrebe drugih. Mislim da Vaša kći neće požaliti ako život odluči podijeliti s tim mladićem."

No, mojim roditeljima nije bilo važno mišljenje očeva ni duhovnih vođa. Oni su se voljeli strastveno i duboko. Oboje su snatrili i pravili planove za zajednički život.

Volio sam Trst i vraćao sam se onamo sve dok su baka i djed Zannoni bili živi. Bakica mi je prije smrti dala sve majčine dnevnike, uspomene i pisma.

To je za mene bilo pravo blago. Prepiska između mojih roditelja, dnevnici, jedna mala pričica…

Taj sam dnevnik i bilješke čitao i čitao, čak sam neke dijelove i prepisivao, čuvao ga cijelog života kao što se čuvaju svitci Tore u Aron hakodešu*.

Mama je ljeto provodila sa svojima u Zadru i Hvaru u hotelu „Kovačić", a otac je pune dvije godine odlazio u Beč na specijalizaciju.

Njegova mi pisma nisu bila toliko zanimljiva jer s njim sam mogao razgovarati kad sam htio, dok mi je sve što je imalo s njom neke veze bilo

* Aron Hakodeš: ormar u kojem se u sinagogi čuvaju svitci Tore

svetinja. Pokušavao sam iz pisama i njezina dnevnika razumjeti i osjetiti kakvo je bilo to biće koje mi je poklonilo život. Imala je dar za pisanje. U kući je dobila potpunu naobrazbu, učila je hebrejski za razliku od mog oca, koji je znao samo riječi vezane za blagdane i obrede.

Izabrao sam najljepša pisma i dijelove dnevnika, koje ovdje donosim kako bih čitatelju predstavio svoju majku. Svaka je njezina riječ za mene poput milosti s neba.

Ljubljeni Karlo,

ovdje u Dalmaciji dani mi promiču poput najsporijeg parobroda na pučini, koji nema svoje motore, već je prepušten struji da ga nosi amotamo. Ne osjećam da se išta događa. Moj život je mrtav bez tebe. Sve stoji otkad te nema i ja čekam neku neveru da nas opet spoji.

Iako je dražestan ovaj otočki krajolik ništa mi ne znači bez Tebe. Ne mogu više zamisliti življenje u kojem Tebe nema!

Neprestano na plaži otvaram Tvoje pismo dok se Oto i Bianka praćakaju u plićaku, a mama i tata čitaju svoja štiva. Jedino Guido razumije moj zanos i nagnuće prema tebi. Jadničak, naslušao se o tebi na ovom ljetovanju!

Mama me tu i tamo pogleda onim svojim prijekornim pogledom, kao da kaže: pretjeruješ!

Znaš, ona je realna žena i mislim da nije nikada bila zaljubljena u moga oca. Vjeruje da je Bog stvorio muškarca i ženu da bi rađali djecu i zasnovali obitelj. Nije mu nikada pokazivala emocije, a prema nama je pretjerano stroga.

Stoga sam presretna što sam susrela Tebe koji znaš pokazati sve nijanse svojih čuvstava.

Grlim Te, do skorog susreta,

Tvoja Elsa.

Veleštovana gospojice Elsa,

teško mi je riječima iskazati koliku mi sreću čine Vaša pisma odaslana s juga.

Osjećam u njima one svjetlucave prijelaze s površine mora, koji se ljeskaju od vreline sunca, sol koja se uvlači u svaku poru tijela i ćutim lagani maestral kako me zapljuskuje dok čitam Vaše riječi.

Neizrecivo se veselim kraju ljeta kad ću nanovo ugledati Vaše, kao žeravica tople oči, u kojima se zrcali dobrota i dubina Vaše duše.

Vaš, zauvijek odani

Karlo A. M.

U Trstu 12. srpnja 1906.

Caro Karlo,

zar nismo mi još prije ljeta prešli na Ti?! Molim Te! Ovo persiranje mi zvuči odveć službeno, kao da smo u kakvom možebitnom poslovnom odnosu.

Ljeto se primiče kraju… Za dva dana vraćamo se u Zadar pozdraviti bakicu i onda opet prema Trstu. Htjela sam Ti reći koliko bi mi značilo da nas dvoje prije našeg vjenčanja čitamo Talmud i razgovaramo o stvarima duha. Bez vjere ovaj život mi se čini kao dan bez sunca; pod njegovim sjajem sve izgleda drukčije. Zašto i naši životi ne bi bili optočeni tim zlatom?

Tko smo mi, i što je ovo naše zemaljsko postojanje?! Velika tajna.

Svaki dan zahvaljujem Bogu naših otaca što mi je Tebe poslao na moj put i isprepleo naše živote.

Puno mi znače naši razgovori i ova razmjena misli i osjećaja.

Tvoja Elsa.

Majčin dnevnik

Elsa Zannoni, Trst (6. siječnja 1885.)

4. april 1905.

Za šabat u sinagogi primijetila sam jednog mladića koji me stalno pogledava. Oborila sam pogled i u smetenosti stala popravljati rub mojeg šala. Što hoće taj čovjek? Izgleda mi dosta starije od mene. Pokušala sam se usredotočiti na rabinove riječi, ali nije išlo. Pogled mi je stalno bježao prema njemu, tom mladiću.

Kad sam došla kući majka je primijetila moju smušenost, jer sam umjesto stolnjaka za šabat stavila onaj obični, a za objedom sam razbila vrč s vodom.

„Što je s tobom, Elsa?! Nešto danas nije u redu s tobom. Hajde odvedi Ota i Bianku u park."

I, ja u parku gledam zamišljeno jezerce u sredini, dok ono dvoje trče i loptaju se, a prođe opet onaj mladić u društvu svojih roditelja. Ja se opet posramim i brzo počnem zazivati brata i sestru.

No, oni me prepoznaše i rekoše: „Šalom!" Odgovorila sam tako tiho da me ni sa slušnim aparatom nitko nije mogao čuti.

18. 7.

Evo mene opet. Zaključila sam da mi je lakše kad se ovdje povjerim dnevniku kao najboljem prijatelju. Nisam izdržala i rekla sam jučer Marti za onog mladića. Ona ga poznaje. Zove se Karlo Manger. Studira medicinu. Ne dolazi baš u sinagogu osim za velike blagdane. Sad iščekujem Jom Kipur, tada će valjda doći. Od svih naših blagdana to mi je najmiliji. Uvijek se osjećam nekako čisto i preporođeno, kao da počinjem sve iz početka. Volim taj obred i molitve koje se pjevaju. Dala sam si sašiti novu bijelu haljinu i šešir u ulici San Niccolo.*

Mama me odvela onamo. Naručila nam je svima haljine; sebi, Bianki i meni za Jom Kipur, a Guidu hlače i bluzu, jer se približava njegova bar micva.

22. 8.

Shvatila sam da mi najviše odgovara svirati J. S. Bacha kad sam uznemirena ili u stanju duha u kojem sam sada. Njegova me glazba smiruje.

---

* Jom Kipur: Dan pomirenja; jedan od najvažnijih blagdana u žid. kalendaru

1. 9.

Profesor Gelman jučer je donio jedno novo djelo koje sada vježbam: Preludiji Aleksandra Skrjabina.

Rijetki su trenutci kad mogu predano vježbati klavir, jer mama uvijek nađe neki posao za mene.

Ili moram učiti francuski, ili voditi djecu da se igraju, ili s njom u kupovinu, pa vezenje. Ovo zadnje nikad u meni nije budilo neku radost.

28. 9.

Vidjela sam Karla na Jom Kipur. Bila sam obukla onu novu haljinu iako je vani brijala bura i poprilično sam se smrzla. No, bila sam tako sretna najprije zbog mog omiljenog blagdana i što njega vidim da nisam ni osjećala tu hladnoću koja je probijala kroz tkaninu do kostiju. Tršćanska bura. Opet je gledao u mom smjeru, ali sada nisam svraćala pogled nego sam uronila u njegove plavičaste oči.

Rabin je pjevao „Kol Nidrei", a ja sam sva drhtala, što od hladnoće, što od ganuća. Po povratku*

* Kol Nidrei: proglas na aramejskome recitiran u sinagogi prije početka ceremonije na Jom Kipur; u prijevodu: svi zavjeti

kući počela sam sanjariti o njemu. I, sada dok sviram onog Rusa stalno mislim na njega.

Zašto mi žene odmah izmislimo cijelu priču o vjenčanju, zajedničkom domu, zamišljamo kako će nam izgledati dječica?! Pretpostavljam da muškarci tako ne funkcioniraju.

21. 12.

Razboljela sam se i gotovo čitavu Hanuku provela u postelji. Cijela kuća je mirisala po kolačima, „cantuccinima", finim jelima, vani je brijala bura danima, a ja sam bila u kući i gledala kroz prozor ljude kako se šeću, zamotani u debele šalove i vunene kape. Osjećala sam se pomalo kao one ruske junakinje koje su se od uzbuđenja razbolijevale i padale u nesvijest. Prigodno sam čitala Dostojevskog, „Idiota", u krevetu. I, sanjarila o Karlu, naravno. Kako bi to bilo kad bismo bili trajno zajedno...

„Naša je Elsica krhka zdravlja. Moramo je malo pripaziti sada kad se zaljubila", rekla je baka Emilia za ručkom, a ja sam je pogledala prijekorno. Ne znam odakle joj to?! Kako te bakice sve nanjuše?! Nevjerojatne su te žene u mojoj obitelji! Ja sam naravno više vezana uz nju nego uz majku, koja je uvijek ozbiljna i nema vremena za moje gluposti.

„U koga se zaljubila?! Ja ništa o tome ne znam", rekao je tata.

„A, to će ti ona sama reći kad dođe vrijeme, zar ne, dušo?"

„Bako, ne znam o čemu govorite! Ja znam samo za klavir i kuću."

Nije više bilo razgovora o tome, i bolje, jer nisam voljela tu temu, bar ne dok ne vidim je li taj mladić pravi za mene.

28. 12.

Obožavam Dostojevskog! Sviram Ruse, čitam, ma gutam te ruske pisce. Najviše Fjodora, Dostojevskog naravno! On mi po duši najviše odgovara. Kako je znao prodrijeti u ljudsku psihu, izraziti sve one prijevoje u duši, nijanse osjećaja. Baš kao što krojač zna točno podesiti nabore na tkanini da prianjaju i prate liniju tijela, da ga ukrašavaju i opisuju, tako je on znao odjenuti dušu u pravo ruho, riječima opisati treptaje u ljudskoj psihi, prijelaze iz jednog raspoloženja u drugo, odnose među ljudima. Ne znam je li to od oslabljenosti zbog ove bolesti koju sam preboljela, ali osjećam kao da sam ja jedna od tih junakinja. Mogu se potpuno uživjeti u analizu ljudi oko mene, mojih prijatelja i poznanika. Eto, na